

EMİN ŞİXƏLİYEV
AMEA Naxçıvan Bölməsi
E-mail: emin.amea@yahoo.com

ERMƏNİSTAN-AZƏRBAYCAN MÜNAQİŞƏSİ İLƏ BAĞLI QƏRB DÖVLƏTLƏRİNİN İKİLİ STANDARTLAR SİYASƏTİNİN PƏRDƏARXASI

Ermenistannın yeritdiyi təcavüzkar siyasət 30 ilə yaxındır ki, dünya ictimaiyyətinin gözü qarşısında həyata keçirilir. Mono-etnik dövlət yaratmağa nail olan Ermanistan rəhbərliyi silahlı təcavüz nəticəsində Dağlıq Qarabağ və 7 rayonu işğal etmişdir. Bütün bu ərazilər etnik təmizləməyə maruz qalmışdır. Bu baxımdan münaqişənin əsas məqsədi Qərb dövlətlərini Ermanistan-Azərbaycan münaqişəsində yeridənləri ikili standartlar siyasətinin səbəblərini və pərdəarxası tərəflərini, əsas vasitəçilər kimi onların münaqişədə sənədləşməsi roluunu araşdırmaqdır. Müəllif məqalədə ikili standartlar siyasətinin səbəbini keçmişdən bəri davam edən Qərb ilə Türk-İslam sivilizasiyaları arasında ki təvəzi toqquşma ilə izah etmişdir.

Açar sözlər: *Ermanistan, Azərbaycan Dağlıq Qarabağ münaqişəsi, böyük güclər, ikili standartlar siyasəti, sivilizasiyaların toqquşması.*

Keçmiş SSRİ ərazisində baş vermiş gənişmiqyaslı və həlli yolları düyünə salınan Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsi zaman içərisində daha çox dövlətlərə və global problem xarakteri almışdır. XX yüzilliyin 80-ci illərinin sonunda Sovetlər İttifaqının siyasi məkanında meydana gəlmiş bu münaqişə ittifaq dağıldıqdan sonra avtomatik olaraq iki yeni müstəqil dövlətin – Azərbaycan Respublikasının və Ermənistan Respublikasının dövlətlərəsi probleminə çevlidi. Üzərindən 30 ilə yaxın müddət keçsə də, münaqişə öz siyasi və hüquqi həllinə hələ də qovuşmamışdır. Əvvəla, hər iki ölkədə qarşı tərəfə münasibətə düşmən obrazı möhkəm yer almışdır. İkincisi, Ermənistan ilə Azərbaycan arasında “nə müharibə, nə də sülh” kimi qeyri-müəyyən vəziyyət davam edir. Hər iki variantın da nizama salınması mümkün olmadığına görə, problemim beynəlxalq hüquq normaları çərçivəsində həlli tələb edilir. Dünyanın aparıcı dövlətləri bu münaqişəyə münasibətə müxtəlif mövqələrdə durduqlarından bu variant da real nəticə vermür. Münaqişənin həllinin Rusiyadan asılı olduğu inkaredilməz həqiqətdir. Lakin Ermənistan-Azərbaycan münaqişəsinin davam etməsi əslində Qərbin aparıcı dövlətlərinin də maraqlarına uyğundur.

Demokratiyanı əldə silah tutaraq, bütün dünyaya yaymağa çalışan Qərbin aparıcı dövlətlərinin münaqişə ilə əlaqədar ikili standartlar mövqeyindən çıxış etmələri, ATƏT-in Minsk Qrupunun yeritdiyi fəaliyyətlərin səmərəsiz nəticə verməsi, Ermənistanın humanitar və hərbi yardımlara “layiq” görüləsi, işğalçının təcavüzkar kimi tanınmaması, beynəlxalq təşkilatların münaqişəyə lazımı qiymət verməmələri və digər məsələlərin cavabı müəmmal görünərsə də, mahiyyətini açmaq mümkündür.

Qeyd etmək lazımdır ki, Avropa dövlətləri münaqişəyə sırf lokal Ermənistan-Azərbaycan konfliktli müstəvisində deyil, daha çox ümumi türkçülük nöqteyi-nəzərindən yanaşırlar. Yeni münaqişə global erməni məsələsi çərçivəsində diqqətli cəlb edir. Bu dəyərləndirmələrlə tanışlıq onu deməyə əsas verir ki, Avropa dövlətlərinin parlamentləri Azərbaycanın ərazi bütövlüyünü təmsil edə, Ermənistanın növbəti işğalçı dövlət oldu-

ğunu qəbul və işğal etdiyi ərazilərdən çəkilməsini tələb etmirlər, əksinə konflikt tərəflərinin güzəştə getmələrini məqsəduyğun hesab edirlər. Təbii ki, bu, real çıxış yolu deyil və əslində problemim həlli prosesinin yeni çətinliklərə üzlaşacağından xəbər verir. Nə qədər ki, işğal edilmiş ərazilər azad edilməyib, Azərbaycanla Ermənistan arasında hər hansı əməkdaşlıqdan söhbət gədə bilməz və qətiyyətin mümkün deyil. Müharibə şəraitində əməkdaşlıq etmək tamamilə cəfəngiyətdir. Əməkdaşlıq etmək üçün Ermənistan Azərbaycanın ərazi bütövlüyünü tanımalıdır. Bu baxımdan Avropa dövlətlərinin münaqişənin həlli ilə bağlı göstərdikləri təşəbbüslər nəticəsiz qalmaqdadır. Əslində bu təşəbbüslərin nəticəsiz qalmasını da əsl səbəbi Qərb dövlətlərinin münaqişənin həlli ilə bağlı yeridənləri siyasətin onların “münaqişənin həlli mexanizmləri”nin icrasını iddia deyil, “münaqişənin idarə edilməsi” ilə məşğul olmalarından qaynaqlandır. Şübhəsiz ki, ortada ciddi səbəblər var və bu məqalədə həmin səbəblərə aydınlıq gətirməyə çalışacağıq.

Son zamanlarda elmi dairələrdə daha çox müzakirə olunan məsələ dünyada baş verən bir çox münaqişə və qarşıdurmalardan başlıca səbəbin sivilizasiyaların toqquşması ilə əlaqələndirilməsidir. Bu düşüncənin qeyri-real olduğunu iddia edənlər də ola bilər və şübhə yoxdur ki, mümkündür. Lakin tarixi faktlar və analitik təhllillərə əsaslanaraq Ermənistan-Azərbaycan münaqişəsinin Qərb və Türk sivilizasiyalarının toqquşmasından qaynaqlandığını sübut etmək mümkündür. Həmin təhllillər əsasında ortaya çıxan məqam bundan ibarətdir ki, Qərb dövlətlərinin münaqişəyə dair mövqeyi və ikili standartlar siyasəti həmin sivilizasiyaların toqquşması ilə birbaşa bağlantılıdır.

Tarixi proseslərin təhllilə əsaslanaraq milli, dini, psixoloji baxımdan Qərb sivilizasiyası ilə Türk sivilizasiyası arasında ki münasibətlərin hansı səviyyədə olduğunu müəyyənəldirmək mümkündür. Bu bir həqiqətdir ki, Qərb ilə Türk sivilizasiyaları arasında ki münasibətlər tarix boyu həmişə gərgin və münaqişəli olmuşdur. Uzun illər Qərb dünyasında mövcud olan milli və dini əsasla söykənən “**səlib yürüşləri**” zəhniyyəti hələ-həzrədə fərqli adlar altında formalaşır. Qeyd etmək lazımdır ki, bu zəhniyyət yalnız İslama qarşı deyil, daha dəqiq bir ifadə ilə, İslamı özündə bütünləşdirmə və tamamlayan Türk sivilizasiyasına qarşı yönəldilmişdir ki, bunun da əsaslı səbəbləri vardır. Qərbdə türklərə qarşı nifrət hissini güclənməsində keçmişdən miras qalan milli, dini və psixoloji amillər əsas rol oynayar. Heç təsədufi deyildir ki, erməni məsələsi də Qərb və Türk sivilizasiyaları arasında ki toqquşmanın tərəfisi kimi ortaya çıxmışdır. Hər iki sivilizasiya arasında keçmişdən günümüzdə qədar davam edən toqquşma bilavasiti Ermənistan-Azərbaycan münaqişəsinə də öz təsirini göstərmiş, nəticədə Türk-İslam sivilizasiyasının daşıyıcılarından biri kimi Azərbaycanı bundan ciddi yaralar alaraq təhdid altında olan ölkələr sırasına daxil olmuşdur.

Bu sahəni tədqiq edən Qərb sivilizoloqları və analitikləri sivilizasiyaları təsnifləndirərkən heç bir halda Türk sivilizasiyasını ayrıca bir sivilizasiya olaraq nəzərdən keçirməmişlər. Nə Samuel Hantinqtonun, nə Arnold Toynbinin, nə Frensis Fukuyamanın, nə Harald Müllerin, nə də başqalarının əsərlərində və ifadələrində Türk sivilizasiyası anlayışına müstəqil bir sivilizasiya növü kimi rast gəlinir. Türk sivilizasiyası İslam sivilizasiyasının bir parçası, ən yaxşı halda isə onun subsivilizasiyası olaraq qəbul edilmişdir. Təbii ki, İslam sivilizasiyası Türk sivilizasiyası üçün başlıca xüsusiyyətlərdən biridir. İslami dəyərləri özündə ehtiva etməsinə baxmayaraq, Qərb sivilizasiyasına Ərəb və İran sivilizasiyaları kimi müstəqil bir tip kimi baxılmırdır. Ərəstü Höbbin, Rahid Ulusel kimi Azərbaycanlı tədqiqatçılar Türk sivilizasiyasına təməlli İslam sivilizasiyası daxilində baxılması məsələsinin yanlış olduğunu qeyd edirlər [6, s. 38; 10, s. 15].

Olduqca doğru bir mövqe! Çünki məsələyə bu aspektdən yanaşılsa, türklərin is-

lamaqədərki ən azı minillik inkişaf tarixi nəzərdən qaçırılmış olar. Türklərin İslamı qəbul etdikdən sonrakı dövrlərdə Qərb ilə Türk sivilizasiyaları arasındakı münasibətlər Xristian-İslam kontekstində inkişaf etmişdir. Günümüzdə Qərb sivilizasiyası deyildiyi zaman ilk növbədə xristian dünyası başa düşülür. Türklər də İslamı qəbul etdikdən sonra bir dinin əsası dayacağı olmuş və İslamın yayılmasında müstəsna rol oynamışlar. Daha daqıq bir ifadə ilə, İslam məhz türklərin sayəsində öz ehtişamını və gücünü qoruyub saxlamışdır.

Qərb və Türk sivilizasiyaları arasındakı münasibətlər tarix boyu həmişə gərgin və münacişəli olmuşdur. Bu münacişə günümüzdə də davam edir. Məşhur türk tədqiqatçısı Mətin Ayodoğan haqlı olaraq göstərir ki, Qərbdə antitürk bir düşüncənin yaygın olduğu haqiqətdir və bu düşüncə artıq tarixi ənənəyə çevrilmişdir. Türklərin Qərblə münasibətləri 1600 illik müharibə və münacişələrlə dolu bir keçmişə sahibdir. Orta Asiyadan gələn şimali Hun axınları Qərbi Roma imperiyasının süqutuna səbəb olaraq kölə heqemonluğuna əsaslanan İlk Çağ sona çatdırdılar və Orta Əşrlər dövrünü başlatdılar. Fəteh Sultan Mehmet isə Şərqi Roma imperiyasının (Bizansın) varlığına son verərək çözülməyə başlayan və qul heqemonluğuna əsaslanan Orta əşrlərin çöküşünü sürətləndirir və Yeni dövr dönməni başlatdı. Türklər Qərbi Roma imperiyasının süqutundan 1699-cu il Karlovitsa müqaviləsinə qədər tam 1300 il Qərb üzərində qəti üstünlüyünü qoruyub saxladılar. Avropalılar xristianlıq uğrunda təşkil etdikləri 8 xaçlı səfərinin hamısına türklər sinə gərdi və onları ağır məğlubiyyətə uğradılar [1, s. 181-182].

Xaçlı səfərlərinin hansı sivilizasiyaların daşıyıcılarına qarşı yönəlməsi ilə bağlı ortaya belə bir sual çıxır: bu səfərlərin qarşısında Türklə, yoxsa Ərəb sivilizasiyasının təmsilçiləri dayanmışdılar?

Türk tədqiqatçıları Əli Çimen və Göknur Gögebakanın bu məsələ ilə bağlı fikirləri çox qətidir: "*Səlib yürüşlərini təşkil edənlər uzaq diyarlardan gələn qərblilər idi, lakin bu səfərlərə qarşı əvvəlcədən mübarizə aparılan isə türklər olmuşlar. Səlibçilərin 200 ilə yaxın davam edən hakimiyyətlərinə son vərənlər də türklər idilər. Bu mübarizə Şərqi ilə Qərb arasındakı körpü vəziyyətindəki Anadolu üzərindən gerçəkləşmiş, bölgədəki iqtidar boşluğunu doldurmaq yarışı türklər ilə German-Latin toqquşmasına səbəb olmuşdu*" [3, s. 111].

Tarixi proseslərin təhlilinə əsaslanaraq qeyd etmək mümkündür ki, səlib müharibələri ümumilikdə Qərbin qeyri-xristianlara qarşı yürüşləri olsa da, konkret olaraq məhz xristian Latin-Germanların müsəlman türklərlə toqquşmasıdır. Bu, daha çox üzərində durduğumuz bir iddiadır. Çünki bütün səlib yürüşlərində Qərbin qarşısına çıxanlar hər zaman türklər olmuşlar.

Beləliklə, qəti olaraq demək mümkündür ki, səlib yürüşləri Qərb sivilizasiyasının Türk sivilizasiyasına qarşı mübarizəsi, daha daqıq bir ifadə ilə, müharibəsi olmuşdur. Türk sivilizasiyası daşıyıcılarından tarixdə ən uzunömürlü dövlət olan Osmanlı (1299-1922) dövründə də Türk-Qərb münasibətləri İslam-Xristian qarşılıqlı kontekstində davam etmişdir. Artıq XIV əsrdən Osmanlıların Avropa dövlətləri ilə müharibəsində Qərb təmsilçiləri "xaçlı birliyi"ni yaratmışdılar. Türklərin Anadoludan Avropaya hücumunun qarşısında uzun müddət Konstantinopol (İstanbul) dayanmışdır. Sultan Bayazid dövründə 1396-cı ildə bütün cəhədlərə baxmayaraq, İstanbul fəth oluna bilməmişdi. Lakin 1453-cü ildə Fəteh Sultan Mehmet tərəfindən İstanbul fəth edildiyi və bununla da Türk sivilizasiyası tarixində ən böyük hadisələrdən biri baş vermişdir. Zaman-zaman fəthlər genişlənmiş, xüsusilə Sultan Süleyman dövründə Macarıstanədək ərazilər işğal olunmuş, hətta Vyana mühasirəyə alınmışdı, lakin sonralar Osmanlı ordusu əksər işğal etdiyi ərazilərdən çıxarılmış, amma İstanbul əldən verilməmişdir [6, s. 132-133]. Vyana

mühasirəsinin Türk-Qərb sivilizasiyaları arasındakı münasibətlərdə tarixi rolu ilə bağlı Prof. Dr. Əhməd Davudoğlu qeyd edir ki, Vyana mühasirəsi Avropa üçün bir dönüş nöqtəsi olmuşdur və Osmanlı qarşısında yaradılan koalisiya ilk avropalılıq şüuru və fikrinin yaranmasında mühüm rol oynamışdır [4, s. 66].

Məhz bu baxımdan qeyd etmək lazımdır ki, Qərb sivilizasiyası türklərin bu zəfər yürüşünü heç zaman unutmamış və onların gözündə müsəlman türk dövləti o zamanlar bəri ən böyük rəqib və həttə düşmən olmuşdur. Hal-hazırda İslamla birlikdə Türk sivilizasiyasına qarşı səlib zehniyyətinin formalaşması gündüzdü kimi, heç də təsadüfi deyildir. Hələ Orta Əşrlər dövründə avropalı hökmdarların, ümumiyyətlə, bütün Avropanın nəzərində "*Tanrınnı qırmaçın*" (*Scorge of God*) kimi qəbul edilən türklər Qərbin şüuraltında insan kimi deyil, vəhşi varlıqlar, hər cür qəddarlığı və amansızlığı törədə biləcək məxluqlar olaraq tanınırdılar [9, s. 103-104].

XIX əsrin sonlarında Böyük Britaniyanın Baş naziri Qladston türklər haqqında dediyi sözlərə nəzər salaq: "*...Türk milləti nə idi və hal-hazırda nədir? Bu, sadəcə İslam problemi deyil, İslamın bir millətə xas xarakterini bir birləşməsi, bittinləşməsidir. Türklər Avropaya cəyq basdığı o ilk qara gündən indiyə qədər bəşəriyyətin ən böyük insanlıqdan uzaq növbəni təşkil ediblər. Harayca gətilərsə, arxalarında geniş qanlı yul qoyduqlar və onların hökəmrənliqin quruluğund yərdədə mədəniyyəti yox oldu. Bəşəriyyətin insanlıqdan uzaq yegana məxluqu məhz türklərdir...*" [1, s. 185; 8, s. 79].

1919-cu ildə də Böyük Britaniyanın Baş naziri Lloyd Corc isə belə deyirdi: "*...barbar və talançı bir millət olan türklər bəşəriyyətin yoluxduğı xəstəlikləyirdi. Onlar idarə edildikləri torpaqların ətinə keçmiş bir yarıdır...*" [1, s. 185].

Yaddaşılarla kök salmış bu cür mifik düşüncələrin və zehniyyətin, keçmişdəki hadisələrin nəticəsidir ki, Qərbdə türklərə qarşı həm qorxu, həm də nifət psixologiyası bu gün də hakimdir. Belə bir zehniyyəti Avropa İttifaqına da şamil etmək olar və deyilənləri bir daha əsaslandırmaq üçün Avropa İttifaqının yeritdiyi siyasətə və bu qurum haqqında söyləyən fikirlərə nəzər salmaq kifayətdir. Hələ 27 may 1999 tarixində Parisdə keçirilən "Avropa Solu" zirvəsində toplantının "məmər" və Fransanın səbiq Mədəniyyət naziri Cek Lanq deyirdi ki, Avropa İttifaqı sadəcə iqtisadi maraqlar və nizamlamalardan ibarət deyil. Demokratiyaya və bəşəriyyətə verdiyimiz dəyərləri yalnız sərhədlərimizin daxilində deyil, hüdəduqlarımızdan kənardə da müdafiə edəcəyik.... Bizim bu mübarizəmizin qarşısını heç kəs ala bilməz... [1, s. 118].

Bu ifadələr hər nə qədər xoş səslənsə də, Avropa İttifaqının günümüzdə izlədiyi xətt real görünür. Bu ittifaq iqtisadi, siyasi və sosial birlik modeli ilə yanaşı, eyni zamanda dini təməllərə də söykənir. Alman Xristian Demokrat Birliyinin sədri G.Şebl "bu xristian birliyində heç bir müsəlman ölkənin yer almayacağı"ni xüsusilə vurğulayırdı [1, s. 349].

Katolik kilisəsinə bağlı italyan yepiskoplarının mətbuat orqanı olan "L'Avvanire" qəzetinin 3 yanvar 2000-ci il tarixli sayında müsəlman Türkiyənin Avropa İttifaqına üzvlüyü barəsində aşağıdakı qeydlər yer alır: "*Müsləman Türkiyənin Avropa İttifaqına daxil olması bizim kimliyimizə kölgə sala bilər. Bu üzvlük birlikdə inkişaf edən xristian ənənələrin əsasında formalaşmış Avropa Mədəniyyətlərinin təməlindəki ittifakları sarsıdır. Unudulmamalıdır ki, "avropalı fikri" birbaşa "düşmən türklərə" və bitövhlükədə Türk-İslam sivilizasiyasına qarşı formalaşmış*" [2].

Məşhur alman alimi Fritz Numark bütün Avropanın və avropalıların türklərə və İslama qarşı münasibətini bu şəkildə açıqlayırdı: "*Səminiyətlə ehtifət etməliyik ki, avropalılar türkləri sevməz, hətta sevməsi mümkün deyil. Türk və İslam düşmənçiliyi yüz illərdir ki, xristianların və kilisənin dəmarlarına və hiçeyətlərinə hopmuşdur. Avropalılar*

türkləri müsəlman olduqları üçün sevməzlər. Türkiyədəki dünyəvilik bir tərəfə dursun, hətta Türkiyə xristian bir ölkə olsa belə onlara yənə düşmən gözlüyə baxarlar” [1, s. 182].

Bu baxımdan məsələyə milli və dini olmaqla iki aspektdən yanaşmaq lazım gəlir. “Avropalı fikrinin düşmən türklərə qarşı formalaşması” məntiqindən yola çıxsaq görərik ki, Qərbdə həqiqətən də sırf milli baxımdan antitürk bir düşüncə və nifrət psixologiyası hakimdir. Bu da keçmişdən miras qalan hadisələrə əlaqədardır. Digər bir tərəfdən, dini baxımdan “yüz illərdir ki, İslam düşmənciliyi xristianlar və kilisənün demarlarına və hüceyrələrinə hopmuşdur” kimi fikirlərin səslənməsi də heç də təsadüfi deyil. Bu vəziyyət bilavasitə sivilizasiyaların toqquşmasına rəvac verən əsas amildir. Halbuki Hz. İsa xristianlara hər kəsi, hətta düşmənlərinə belə sevməyi əmr etmişdir. İsa peyğəmbərin yüksək əxlaqı fikirlərinə əsaslanan amerikan tədqiqatçı Maykl Hart Matta İncildən sitat götürərək (5: 43-44) yazır: “Hz. İsa biz bunları əmr etmişdir ki, düşmənlərinizi sevin, sizdən nifrət edənlərə yaxşılıq edin. Pisliyə pisliklə cavab verməyin. Sağ yavaşınıza bir silo atana digər yavaşınızı da çevirin. Təəssüflər olsun ki, bu sözlər bizim tariximizdən yayınmış şəkildə qəbul edilmiş. Xristianların əksəriyyəti “düşmənlərinizi sevin” əmrini yaşadıqımız real dünyada əsas tutulacaq məntiqi bir yol olaraq deyil, bəlkə də qitərsüz bir dünyada gerçəkləşə biləcək ideya olaraq dəyərləndirir. Biz ümumiyyətlə, bu əmra riayət etmir və digərlərinin təbiiq etməsini də gözləmirik” [5, s. 17-18].

“Düşmənlərinizi sevin” məntiqindən məsələyə yanaşsaq, həqiqət budur ki, İslam əhli-kitab əhlinə sadiq qalaraq xristianlığa heç vaxt düşmən münasibət göstərməmiş, nəinki xristianlığa, digər dinlərə də həmişə hörmətlə yanaşmış, fərqli dinlərə mənsub olan insanların öz məbədlərində ibadət etmələrinə heç bir qadağa qoymamış, hətta kilisələrin və sinaqoqların inşa və təmir edilmələrinə şərait yaratmışdır. Qeyd etmək lazımdır ki, Türk-İslam sivilizasiyasının daşıyıcısı olan Azərbaycan da dini tolerantlıq yüksək səviyyəyədir. Lakin təəssüflər olsun ki, əsasən Qərb dünyasında və hətta Ermənistan da tolerantlıq məsələsi sual olaraq qalmaqdadır. Bu gün Ermənistan da nəinki tolerantlıq yoxdur, əksinə azərbaycanlılara məxsus Türk-İslam abidələri və məzarlıqları dağıdılmışdır.

Ümumiyyətlə, gətirilən bu kimi faktlar adi bir qəzet xəbəri və ya analizlər deyil, Qərb dövlətlərinin siyasətinin başlıca məqarlarıdır. Günümüzdə İslama və Türk sivilizasiyasına qarşı aparılan siyasət Yeni Dünya Nizamının və sivilizasiyaların toqquşmasının əsas nəticələridir. Dünyanın aparıcı dövlətlərinin, xüsusilə Qərbin müzakirə obyektinə çevrilən erməni məsələsi, soyqırımı iddiaları, Ermənistan-Azərbaycan münacişəsində müxtəlif beynəlxalq qurumların, o cümlədən ATƏT-in Minsk Qrupunun qotiyətsizliyi, bu münacişədə Qərb dövlətlərinin ikili standartlardan çıxış etmələri və digər məsələlər məhz bu aspektdə dəyərləndirilməlidir.

Məşhur sivilizoloq alim Samuel Hantinqtonun “Sivilizasiyaların toqquşması və dünya nizamının yenidən qurulması” adlı kitabı nəşr edildikdən sonra müəllifin “ortaya çıxmaqda olan global siyasət başlıca və ən təhlükəli miqyasının fərqli sivilizasiyaların daşıyıcıları arasındakı münacişələr olacağı” ilə bağlı düşüncəsindən sonra insanlar son dərəcə təəccüblənmiş və qorxmuşlar. Hantinqtonun fikirləri olduqca fərqli bir şəkildə qəbul olunmaqda və analitiklər tərəfindən həddən artıq təndiq edilməkdədir. “Sivilizasiyaların toqquşması” ifadəsinin insanları qorxutduğu təndiq edilmişdir. Lakin Hantinqtonun bu iddiası fikrimizcə, o qədər də yanlış deyil. Təbii ki, bu bizim subyektiv fikrimizdir. Bu gün global siyasətdə başlıca yeri sivilizasiyalararası münacişətlər tutur. Digər sivilizasiyalar bir tərəfə, Qərb sivilizasiyası ilə Türk-İslam sivilizasiyaları arasında qarşıdurmanın cərəyan etdiyi bir reallıqdır.

Samuel Hantinqtonun qeyd edir ki, fərqli sivilizasiyaların daşıyıcıları arasındakı münacişətlər, əgər belə demək mümkündürsə, heç vaxt yaxın olmayacaq və ümumiyyətlə, soyuq və düşmən olaraq qalacaqdır [7, s. 305].

Müəllif eyni zamanda sivilizasiyalararası münacişəni 1) lokal və ya mikro səviyyə, 2) global və ya makro səviyyə olmaqla iki fərqli formada izah edərkək yazır ki, lokal və ya mikro səviyyədə olan münacişələr fərqli sivilizasiyalara mənsub olan qonşu dövlətlər və həmçinin bir dövlətin içində fərqli sivilizasiyaların daşıyıcıları arasında baş verir ki, belə münacişələr xüsusilə müsəlmanlar və qeyri-müsəlmanlar arasında yayındır. Global və ya makro səviyyədə olan münacişələr isə fərqli sivilizasiyaların böyük dövlətləri arasında baş verir [7, s. 306].

Fərqli sivilizasiyaların böyük dövlətləri arasında baş verən, yəni global və ya makro səviyyəli münacişələrin öz növbəsində fərqli sivilizasiyaların daşıyıcıları olan qonşu dövlətlər arasında yaranan, yəni lokal və ya mikro səviyyəli münacişələr üzərində təsiri isə inkaredilməzdir. Bu münacişələrdəki düynülər beynəlxalq siyasətin klassik problemlərindəndir. Şübhəsiz ki, bu məsələlər tarix boyunca dövlətlər və millətlər arasında cərəyan etmiş münacişələrin qaynağıdır. Fərqli sivilizasiyalara mənsub qonşu dövlətlər arasında baş verən münacişələr eyni zamanda sivilizasiyalar arasındakı global güc balansına yaranan daşıyıcıllar səbəbi ilə də ortaya çıxa bilər. Ermənistan-Azərbaycan münacişəsi də sivilizasiyalararası toqquşmanın, daha doğrusu Qərb-Türk sivilizasiyaları arasındakı toqquşmanın potensial qaynaqlarından biridir.

Samuel Hantinqton digər bir yerə də göstərir ki, İslam ölkələri, Qərb də Qərb (xristian) olaraq qaldığı müddət içərisində iki böyük sivilizasiya arasındakı qarşıdurma öten 14 əsrdə olduğu kimi, gələcəkdə də davam edəcəkdir [7, s. 312-313].

Müəllifin dediklərindən yola çıxsaq, belə bir məqamla qarşılaşırıq: hər iki böyük sivilizasiya arasında ziddiyyət davam edərsə, fərqli sivilizasiyaların daşıyıcıları olan Ermənistan ilə Azərbaycan arasında da münacişə davam edəcəkdir. Əgər Ermənistan və Azərbaycan kimi, yer üzündə mövcud olan digər dövlətlər, daha doğrusu fərqli sivilizasiyaların və dinlərin mənsubları olan xalqlar arasında münacişələr davam edərsə, belə bir vəziyyətdə hansı nizamlayıcı dialoqlar söhbət edə bilər?

Samuel Hantinqtonun sivilizasiyaların təsnifatına dair mülahizələrindən aydın olur ki, o, ümumiyyətlə, əsas faktor kimi dinin amilinə üstünlük verir. Doğrudur, dinləri sivilizasiyaların məhsulu kimi qəbul etmək olar və sivilizasiyalararası münacişətlərdə başlıca rol oynadıqı danılmaz həqiqətdir. Lakin sivilizasiyaların əsasında dayanan faktorlar arasında milli amilin yeri xüsusilə birinci olaraq qeyd edilmişdir. Qərb və Türk sivilizasiyaları arasındakı münacişətlərdə məhz milli və dini amillər əsas rol oynayıb. Bu prizmadan məsələyə yanaşsala, aydın görünür ki, Qərb dövlətlərinin istər global səviyyədə diqqət çəkən erməni məsələsində, istərsə də Ermənistan-Azərbaycan münacişəsində tutduğu ikili mövqə Qərb ilə Türk sivilizasiyaları arasındakı toqquşmadan qaynaqlanır. Ermənilər də öz növbəsində Qərbin türk düşmənciliyindən yararlanmağa çalışaraq öz iddialarını dini, siyasi müstəviyə oturdular. Onlar “yer üzünün ilk xristian milləti” kimi güllənc iddialarla dünya ictimaiyyətinin beynini qarışdıraraq, Azərbaycanın tarixi ərazilərindəki dini abidələri erməni abidələri şəklində təndiq etməyə və tarixi həqiqətləri saxtələşdirməkdədirlər. Bu cür iddialar ermənilərin Azərbaycan torpaqları üzərindəki ekspansionist əməllərinə vasitə xarakterli daşıyır. Şübhəsiz ki, ortada dini təəssübkeşlik də olduğuna görə, Azərbaycan üzərindəki beynəlxalq təzyiqlər də artdırmaqdadır.

Qonaqimizcə, Ermənistanın Qərb dünyasında dəstəklənməsi və xristian təəssübkeşliyi məsələsi ümumi antitürk və antiislam mövqeyi çərçivəsində dəyərləndirilə bilər

ki, bunun səbəblərini də Qərb sivilizasiyası ilə Türk sivilizasiyası arasındakı toqquşmada axtarmaq lazımdır.

Ermənistan-Azərbaycan münaqişəsində Qərb dövlətlərinin ikili standartlar mövqeyindən çıxış etmələrinin səbəbini də məhz bu amillərdə axtarmaq lazımdır. Düzdür, keçmişdən miras qalan milli düşmənçilik hissləri Azərbaycanı daha çox Türkiyəyə səmil olmur. Lakin ortada qlobal erməni məsələsi olunca, bu amil dolayı olaraq öz növbəsində Azərbaycana da təsir edir. Bir tərəfdən Azərbaycan Türk və İslam dünyasının bir parçasıdır, digər tərəfdən də müharibə Qərbın maraqlarına cavab verən Ermənistanla aparılır. Məhz bu baxımdan Ermənistan-Azərbaycan münaqişəsində əsas diqqət və dəstək Ermənistanə verilir. Azərbaycanın cəlb olunduğu münaqişə lokal Ermənistan-Azərbaycan münaqişəsi çərçivəsində deyil, qlobal erməni məsələsi çərçivəsində diqqəti cəlb edir. Əslində bu, keçmişdən miras qalan Qərb-Türk sivilizasiyaları arasındakı qarşıdurmanın əsas tərkib hissəsidir. Burada Ermənistan Qərb dövlətlərinin maraqlarının icraçısı, Azərbaycan isə əsas məqsəd, yəni onların maraqlarının gerçəkləşməsi yolunda kiçik bir maneədir. Əgər münaqişədə Azərbaycan lehinə qərarlar qəbul edilərsə və ya Ermənistanə təzyiqlər göstərilərsə, o zaman "erməni kartı" qismən də olsa zəifləyər bilər. Yəni din amili sırf xristian ermənilərə göstərilən rəğbətdən deyil, türklərə qarşı, Türk sivilizasiyasına qarşı milli və dini əsası olan zehniyyətdən qaynaqlanır.

ƏDƏBİYYAT

1. Aydoğan M. Bitmeyen oyun: Türkiyə'yi bekleyen təhlükələr. İstanbul: Kumsaati yayınları, 2003, 422 s.
2. Cerrahoğlu N. Kilsə Türkiyə'nin AB adayılarına qarşı. "Milliyet" gazetesi, 2000, 10 Okabr.
3. Çimen A., Göğəbakan G. Tarixi dəyişən savaqlar. İstanbul: Timaş yayınları, 2009, 432 s.
4. Davutoğlu A. Stratejik derinlik: Türkiyə'nin uluslararası konumu. İstanbul: Küre yayınları, 2010, 584 s.
5. Hart M.H. En etkin 100. İstanbul: Sabah kitabları, 1995, 489 s.
6. Həbibbəyli Ə. Sivilizasiyaların kəsişməsində türk dünyası. Bakı: Elm və təhsil, 2011, 256 s.
7. Huntington S.P. Medeniyətlər çatışması və dünya düzeninin yenidən kurulması. İstanbul: Okuyan Uş yayınları, 2005, 536 s.
8. Laçner S., Bal I. İngiltərə erməniləri, lobicilik və erməni sorunu // Ermeni Araştırmaları Dergisi, 2002, sayı: 7, s. 71-124.
9. Laçner S. Ermeni iddiaları və terör / Ermeni sorunu el kitabı. Ankara: Ankara Üniversitesi basımevi, 2003, s. 95-122.
10. Ulusel R.S. Qloballaşma və Türk sivilizasiyası. Bakı: Çəşoğlu, 2005, 152 s.

Эмин Шихалиев

СУЩНОСТЬ ПОЛИТИКИ ДВОЙНЫХ СТАНДАРТОВ ЗАПАДНЫХ ДЕРЖАВ В СВЯЗИ С АРМЯНО-АЗЕРБАЙДЖАНСКИМ КОНФЛИКТОМ

Уже более 30 лет проводимая Арменией агрессивная политика осуществляется на глазах мировой общественности. В результате военной агрессии руководство Армении добилось создания моноэтнического государства. Оккупирова-

но Нагорный Карабах и 7 районов. Все эти территории подверглись этнической чистке со стороны армян. Но ведущие западные державы по-прежнему молчат. Поэтому в статье исследуются причины и темные аспекты политики двойных стандартов, проводимой западными державами, неэффективная роль этих держав, как главных посредников в армяно-азербайджанском конфликте. Автор видит причину политики двойных стандартов в историческом столкновении западной и тюркско-исламской цивилизаций, продолжавшемся на протяжении столетий.

Ключевые слова: Армения, Азербайджан, нагорно-карабахский конфликт, западные державы, политика двойных стандартов, столкновение цивилизаций.

Емин Шихалиев

THE ESSENCE OF THE WESTERN POWERS' POLICY OF DOUBLE STANDARDS IN CONNECTION WITH THE ARMENIAN-AZERBAIJANI CONFLICT

For more than 30 years, the aggressive policy pursued by Armenia has been carried out before the eyes of the world community. As a result of military aggression, the Armenian leadership achieved the creation of a mono-ethnic state, occupied Nagorno-Karabakh and 7 districts. All these territories were subjected to ethnic cleansing by the Armenians. But the leading Western powers remain silent. Therefore, the article explores the causes and dark aspects of the double standards policy pursued by the Western powers, the ineffective role of these powers as the main intermediaries in the Armenian-Azerbaijani conflict. The author sees the reason for the policy of double standards in the historical clash of Western and Turkic-Islamic civilizations, which lasted for centuries.

Keywords: Armenia, Azerbaijan, Nagorno-Karabakh conflict, Western powers, policy of double standards, clash of civilizations.

(Академик Исмаил Насиєв tərəfindən təqdim edilmişdir)